

Кириченко О. В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985 : 343.34

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено зміст та форми взаємодії оперативних підрозділів ОВС зі слідчими під час протидії злочинам проти громадської безпеки, проаналізовано норми Кримінального процесуального кодексу України та нормативно-правових актів МВС України в частині взаємодії слідчих з працівниками оперативних підрозділів ОВС, на підставі чого визначено сучасні проблеми, що виникають під час взаємодії зазначених суб'єктів щодо протидії злочинам проти громадської безпеки.

***Ключові слова:** взаємодія, органи внутрішніх справ, слідчий, працівник оперативного підрозділу, злочини проти громадської безпеки.*

Постановка проблеми. Ефективність протидії злочинам проти громадської безпеки передбачає наявність безперервної взаємодії різних служб і підрозділів органів внутрішніх справ (далі – ОВС), а також взаємодії з правоохоронними та державними органами, засобами масової інформації, громадськістю. Значення взаємодії зумовлюється тим, що рішення однієї з найбільш важливих задач, що стоять перед ОВС – швидке і повне виявлення та припинення злочинів проти громадської безпеки, – може бути досягнуте тільки спільними й узгодженими зусиллями різних служб та підрозділів ОВС.

Особливого значення під час виявлення та припинення злочинних дій оперативними підрозділами ОВС має взаємодія зі слідчими. Так, з метою швидкого викриття винних за вчинення злочинів проти громадської безпеки чинне кримінальне процесуальне та оперативно-розшукове законодавство зобов'язує оперативні підрозділи здійснювати взаємодію зі слідчими. Така взаємодія можлива й під час документування фактів злочинної діяльності та реалізації оперативно-розшукової інформації.

Мета цієї статті – визначити сучасні проблеми взаємодії працівників оперативних підрозділів ОВС та слідчих під час протидії злочинам проти громадської безпеки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі аспекти протидії злочинам проти громадської безпеки досліджували Г.А. Аванесов, А.І. Алексєєв, Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, Е.А. Дидоренко, А.І. Долгова, В.П. Ємельянов, А.Е. Жалінський, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, І.І. Карпець, І.П. Козаченко, В.С. Комісаров, Н.Ф. Кузнецова, В.М. Куц, В.А. Ліпкан, А.Г. Лекарь, О.М. Литвак, П.С. Матишевський, П.П. Михайленко, Є.Д. Скулиш, В.П. Тихий, В.С. Ов-

чинський, С.С. Овчинський та інші криміналісти.

Теоретико-правові проблеми взаємодії оперативних підрозділів ОВС зі слідчими під час протидії злочинам розглядали О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, О.О. Дульський, К.К. Єрмаков, І.М. Жильський, І.П. Козаченко, В.В. Корнієнко, О.М. Литвинов, С.В. Обшалов, В.Л. Регульський, В.П. Сапальов та ін.

У зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України [1] та реформуванням оперативно-розшукового законодавства [2] на сьогодні залишається невирішеним ряд практичних проблем щодо взаємодії працівників оперативних підрозділів ОВС та слідчих під час протидії злочинам проти громадської безпеки.

Виклад основного матеріалу. Основний зміст взаємодії полягає в тому, що різні суб'єкти у співпраці один з одним намагаються досягти значно більших результатів у менші строки із найменшими витратами сил [3, с. 199].

Взаємодія, як стверджує І.М. Жильський, це не механічна, а цілісна сукупність, що має нову, не властиву окремим елементам якість, необхідну для досягнення загальної мети [4, с. 16].

В організаційному аспекті взаємодія передбачає наявність постійних об'єктивно існуючих взаємозв'язків між відповідними суб'єктами, зумовлених функціональною єдністю останніх, та досягається у процесі погодженої діяльності і взаємного використання можливостей зазначених систем для досягнення як спільних, так і автономних завдань [5, с. 30].

В.М. Плішкін з цього приводу зазначив, що взаємодію можна визначити як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування системи в цілому [6, с. 500].

Взаємодія або співпраця являє собою також узгодження певної діяльності за цілями, строками і якістю, «коли кожен з учасників виконує те, що може бути виконане саме ним професійно і своєчасно, тобто оптимально, раціонально та якісно» [5, с. 31].

У системі організації протидії злочинності визначають два види взаємодії: 1) внутрішню – будується на основі тісної співпраці з іншими службами та підрозділами ОВС; 2) зовнішню – тобто координацію дій із іншими правоохоронними органами та органами влади і управління, громадськими організаціями тощо.

Внутрішня взаємодія зумовлена загальними завданнями всіх служб ОВС. Найбільш поширеними формами такої взаємодії є: обмін отриманою інформацією, яка становить оперативний інтерес для взаємодіючої сторони; обмін досвідом оперативно-службової роботи з метою підвищення її рівня і професійних навичок особового складу оперативних та інших підрозділів, які взаємодіють між собою; обмін негласними співробітниками для виконання завдань інших оперативних підрозділів; спільне планування заходів щодо виявлення та припинення конкретних видів злочинів, розшуку злочинців або безвісно відсутніх осіб; проведення спільних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; участь у спільних нарадах з питань організації взаємодії оперативних підрозділів ОВС.

На думку К.К. Єрмакова, взаємодія в ОВС – це заснована на законах та підзаконних актах, узгоджена за метою, місцем та часом діяльність різних ланок системи ОВС щодо охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю [7, с. 4].

І.П. Козаченко та В.Л. Регульський вважають, що взаємодія – це своєрідна модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації та обстановки. Тобто взаємодія є концентрацією сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійсненням відповідних спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їхніх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, при найменших затратах і при безумовному дотриманні чинного законодавства [8, с. 177-203].

Загальними формами взаємодії в ОВС є: негайне і взаємне інформування про злочини; одночасне проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; своєчасне залучення патрульних нарядів, ДАІ, дільничних інспекторів міліції, сил та засобів інших ОВС для встановлення та затримання злочинців; взаємний обмін інформацією; спільне використання техніки, засобів зв'язку, транспорту, можливостей автоматизованих і оперативно-довідкових обліків, що перебувають у розпорядженні ОВС; використання інших форм взаємодії, що виправдали себе на практиці та не суперечать закону [9, с. 188].

Залежно від періоду часу, протягом якого здійснюється взаємодія, і від ступеня об'єднання спільних зусиль виділяють такі види взаємодії: разова, періодична та постійно діюча.

Таким чином, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами – оснований на законах і відомчих нормативних актах їх спільна узгоджена діяльність, спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, при керівній і організуючій ролі слідчого.

Загально визнаним є те, що взаємодія слідчого та оперативних підрозділів має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах, зокрема процесуальній та непроцесуальній (організаційній).

Процесуальна форма взаємодії здійснюється під час досудового розслідування.

До процесуальних форм взаємодії, тобто таких, які регулюються кримінальним процесуальним законом, належать: доручення слідчого щодо проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих дій (обшук, огляд місця події, слідчий експеримент тощо); робота у складі слідчо-оперативних груп за фактами вчинення злочинів. Завданням СОГ є виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення.

Особливі труднощі у розслідуванні злочинів проти громадської безпеки становлять матеріали кримінального провадження, за якими особи, що вчинили ці злочини, не встановлені.

Відповідно до ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. працівники оперативних підрозділів ОВС здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі дії (розшукові) дії у кримінальному провадженні лише за письмовим дорученням слідчого чи прокурора. Оперативні підрозділи не мають права звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора про проведення вказаних дій. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Під час виконання доручень слідчого, прокурора працівник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. На наш погляд, зазначене позбавляє працівників оперативних підрозділів можливостей самостійно проводити оперативно-розшукові заходи, зокрема у справах оперативного обліку, та перетворює їх на звичайних виконавців за особливими (письмовими) дорученнями органів слідства чи прокуратури.

Непроцесуальна (організаційна) форма взаємодії полягає у безпосередній реалізації функціональних обов'язків слідчих та працівників оперативних підрозділів ОВС у процесі спільної роботи з виявлення та припинення злочинів. Ця форма не має процесуального характеру і регулюється, як правило, відомчими нормативними актами, які передбачають організаційні заходи, що мають забезпечити узгоджену і цілеспрямовану діяльність працівника оперативного підрозділу та слідчого в межах кримінального судочинства.

На сьогодні ця форма взаємодії регламентується наказами МВС України № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» від 14.08.2012 р. [10], № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» від 09.08.2012 р. [11], № 940 «Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах та підрозділах внутрішніх справ України» від 22.11.2012 р. [12] та ін.

Відповідно до наказу МВС України «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ України є попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Зазначена взаємодія ґрунтується на принципах: 1) відповідальність слідчого за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, його самостійність у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; 2) активне використання методик, наукових і технічних досягнень у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 3) оптимальне використання наявних можливостей слідчих і оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [10].

До найбільш поширених організаційних форм взаємодії слідчого та працівника оперативного підрозділу під час документування злочинної діяльності можна віднести: 1) спільне вивчення та аналіз оперативно-розшукової інформації про готування до вчинення злочинів; 2) узгоджене планування оперативно-розшукових заходів та слідчих дій при реалізації оперативно-розшукової інформації; 3) консультації за матеріалами оперативно-розшукових справ (далі – ОРС); 4) спільна робота у складі слідчо-оперативної групи, що створюється для реалізації оперативних матеріалів; 5) спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів.

Так, при веденні оперативним підрозділом ОРС щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим ОВС, начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

На наш погляд, сучасними загальними проблемами взаємодії працівників оперативних підрозділів ОВС та слідчих є: відсутність у нормативно-правових актах прямої вказівки на спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, визначення профілактичних заходів щодо недопущення вчинення нових злочинів; відсутність критеріїв оцінки діяльності працівників оперативних підрозділів ОВС під час роботи за кримінальним провадженням.

На сьогодні існує низка проблем практичного та правового характеру щодо взаємодії оперативних підрозділів ОВС та слідчих під час протидії злочинам проти громадської безпеки. Підтверджують цей висновок результати соціологічного опитування. Так, на питання, як Ви оцінюєте ефективність взаємодії підрозділів карного розшуку (спецпідрозділів БОЗ) з іншими службами та підрозділами ОВС (іншими підрозділами кримінальної міліції, слідчими підрозділами тощо) під час протидії злочинам проти громадської безпеки, «достатньо» відповіло 27 % працівників карного розшуку та 29 % працівників спецпідрозділів БОЗ, «недостатньо» – 62 % та 44 %, «відсутня взаємодія» – 11 % та 26 % відповідно. 1 % працівників спецпідрозділів БОЗ дали власний варіант відповіді: на ефективність взаємодії спецпідрозділів БОЗ з іншими службами та підрозділами ОВС під час протидії злочинам проти громадської безпеки впливають невиправдана

конкуренція між підрозділами ОВС щодо протидії цим злочинам, відсутність розмежування обов'язків між оперативними підрозділами, дублювання їх функцій.

Слід зазначити, що на прохання оцінити ефективність взаємодії підрозділів карного розшуку (спецпідрозділів БОЗ) з іншими правоохоронними органами та судом під час протидії злочинам проти громадської безпеки 19 % працівників карного розшуку та 17 % працівників спецпідрозділів БОЗ виставили оцінку «достатньо», 65 % та 41 % відповідно – «недостатньо», 16 % та 42 % зазначили, що взаємодія відсутня.

Таким чином, за даними соціологічного опитування більшістю працівників ОВС ефективність взаємодії підрозділів карного розшуку (спецпідрозділів БОЗ) з іншими службами та підрозділами ОВС, з іншими правоохоронними органами та судом під час протидії злочинам проти громадської безпеки на сьогодні оцінюється як недостатня.

Зазначене певним чином залежить і від правового регулювання такої взаємодії. В Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень визначено особливості взаємодії при розслідуванні окремих кримінальних правопорушень, зокрема: кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканності особи; дорожньо-транспортних пригод; кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності; кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій [10].

Так, при наявності в оперативного підрозділу достатньої інформації про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину особами у складі організованої групи, злочинної організації зібрані матеріали із зафіксованими фактичними даними про це надаються начальнику слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС для планування погоджених дій під час їх реалізації. Матеріали оперативного підрозділу, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння членів організованих груп та злочинних організацій, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, що направляються до слідчого підрозділу для початку та здійснення досудового розслідування, в обов'язковому порядку повинні містити відомості про наявність та місцезнаходження доказів (у т.ч. речових), особливо бухгалтерських документів, викрадених або здобутих злочинним шляхом коштів, майна та інших цінностей.

На наш погляд, в Інструкції слід було б також сконцентрувати увагу й на питаннях взаємодії органів досудового слідства та оперативних підрозділів під час документування фактів, спрямованих на утворення банд, злочинних організацій та незаконних воєнізованих або збройних формувань. Поза увагою залишилося й питання взаємодії у протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин.

Висновки. Таким чином, сучасними загальними проблемами взаємодії

працівників оперативних підрозділів ОВС зі слідчими є: відсутність у нормативно-правових актах прямої вказівки на спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, визначення профілактичних заходів щодо недопущення вчинення нових злочинів; відсутність критеріїв оцінки діяльності працівників оперативних підрозділів ОВС під час роботи за кримінальним провадженням. До проблем взаємодії працівників оперативних підрозділів ОВС зі слідчими з урахуванням специфіки протидії злочинам проти громадської безпеки слід віднести проблеми правового та практичного характеру, зокрема, відсутність в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень алгоритму дій під час взаємодії щодо злочинів, пов'язаних з утворенням банд, злочинних організацій та незаконних воєнізованих або збройних формувань, а також злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин; недостатній рівень ефективності взаємодії підрозділів карного розшуку (спецпідрозділів БОЗ) з іншими службами та підрозділами ОВС, з іншими правоохоронними органами та судом під час протидії злочинам проти громадської безпеки.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI // Голос України. – 2012. – № 90–91.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Большой энциклопедический словарь / под ред. Прохорова А.М. – 2-е изд. – М., 1998.
4. Жильский Н.Н. Правовые и организационные основы взаимодействия органов внутренних дел с внутренними войсками в охране общественного порядка: дис. ... канд. юрид. наук / Жильский Николай Николаевич. – СПб., 1995.
5. Литвинов О.М. Зміст та основні напрямки взаємодії правоохоронних органів і громадських формувань у протидії злочинності / О.М. Литвинов // Актуальні проблеми участі населення та громадських формувань в охороні громадського порядку і безпеки громадян у сучасних умовах : матер. наук.-практ. семінару (м. Харків, 29 березня 2007 р.) – Х., 2007. – С. 30–31.
6. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю.Ф. Кравченка. – К., 1999.
7. Ермаков К. К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел : лекция / К.К. Ермаков. – М., 1971.
8. Козаченко І.П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності / І.П. Козаченко, В.Л. Регульський. – Львів, 2000.
9. Долженков О.Ф. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України / О.Ф. Долженков, Є.О. Железов, В.Ю. Журавльов та ін. ; за ред. Л.П. Скалозуба, О.М. Бандурки. – К., 2006.
10. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08.2012 № 700.
11. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 09.08.2012 № 686.
12. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах та підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 22.11.2012 № 940.

Кириченко О.В. Актуальные вопросы взаимодействия оперативных подразделений органов внутренних дел со следователями в ходе противодействия преступлениям против общественной безопасности. Исследуются содержание и формы взаимодействия оперативных подразделений ОВД со следователями в ходе противодействия преступлениям против общественной безопасности; анализируются нормы Уголовного процессуального кодекса Украины и нормативно-правовых актов МВД Украины в части взаимодействия следователей с сотрудниками оперативных подразделений ОВД, в результате чего определяются актуальные проблемы, возникающие в ходе взаимодействия указанных субъектов.

Ключевые слова: взаимодействие, органы внутренних дел, следователь, сотрудник оперативного подразделения, преступления против общественной безопасности.

Kirichenko O. V. Topical issues of cooperation between the operational units of the Internal Affairs Bodies with investigators in the context of combating crimes against public security. The content and forms of interaction operational the Internal Affairs Bodies (IAB) with investigators during combat crimes against public security are examined in this article. The analysis of norms of the Criminal procedural code of Ukraine and normative-legal acts of the Ministry of internal Affairs of Ukraine in terms of interaction of investigators with staff operational IAB helped to define the modern problems that occur during the interaction of these entities to combat crimes against public security.

The lack of normative-legal acts of direct instruction on joint analysis of the causes and conditions conducive to the Commission of a crime and identify preventive measures to prevent the Commission of new crimes and lack of criteria for evaluating operational IAB while working for the criminal proceedings are common interoperability issues operational IAB with investigators now. The legal and practical problem of operational IAB with investigators the context of combating crimes against public safety is the lack of Instructions on the organization of interaction of bodies of pre-trial investigation with other agencies and departments of Internal Affairs in the prevention, detection and investigation of criminal offences algorithm concerted action during interaction on crimes related to the formation of gangs, criminal organizations and illegal paramilitary or armed groups, as well as related to illicit trafficking in firearms, ammunition, explosives. The level of efficiency of interaction between departments of criminal investigation special forces with other services and divisions of the police Department, other law enforcement agencies and the courts during combat crimes against public security also needs optimization.

Keywords: the interaction of the Internal Affairs Bodies, investigator, operational officer, crimes against public safety.

Надійшла до редакції 18.03.2014

Ковальов С. І.

кандидат юридичних наук
(УМВС України в Хмельницькій області)

УДК 343.12

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Проаналізовано процесуальний статус підозрюваного, зокрема підстави для набуття особою статусу підозрюваного за чинним кримінальним процесуальним законодавством у порівнянні із КПК 1960 року.

Ключові слова: підозрюваний, обвинувачений, письмове повідомлення особі про підозру, учасники кримінального провадження.